

Vergaderjaar 2024–2025

36 718

Verslag van een werkbezoek aan Taiwan door een delegatie van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp

Nr. 1

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK AAN TAIWAN DOOR EEN DELEGATIE VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSHULP VAN 27 OKTOBER T/M 1 NOVEMBER 2024

Vastgesteld 31 maart 2025

Een delegatie uit de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp heeft van zondag 27 oktober t/m vrijdag 1 november een werkbezoek gebracht aan Taiwan. De delegatie bestond uit de leden Aukje de Vries (commissievoorzitter, VVD), Ram (PVV), Hirsch (GroenLinks-PvdA), Van der Lee (GroenLinks-PvdA), Kamminga (VVD), Van der Burg (VVD), Zeedijk (NSC), Kahraman (NSC), Paternotte (D66) en Boswijk (CDA), alsmede de griffier van de commissie Meijers en adjunct-griffier Blom.

Het werkbezoek had als doel om kennis en informatie te vergaren over Taiwan en de relaties tussen Nederland en Taiwan op het gebied van economie en handelsbetrekkingen. Ook heeft de delegatie beter inzicht gekregen in de sociale en politieke ontwikkelingen, inclusief de betrekkingen tussen China en Taiwan, alsook de situatie in de regio. De delegatie heeft tijdens haar bezoek gesproken met vertegenwoordigers van de Taiwanese overheid, het parlement (zowel regerings- als oppositiepartijen), het maatschappelijk middenveld, het bedrijfsleven als ook vertegenwoordigers van de internationale gemeenschap.

De delegatie dankt alle gesprekspartners en degenen die betrokken zijn geweest bij het organiseren van dit werkbezoek.

De delegatieleider,
A. de Vries

De griffiers van de delegatie,
Meijers
Blom

Algemeen

De banden tussen Nederland en Taiwan gaan 400 jaar terug, toen de VOC in 1624 voet aan de grond kreeg op het eiland. Vandaag de dag onderhouden Nederland en Taiwan geen officiële diplomatieke banden, maar wel sterke economische relaties. De handelsstromen tussen Nederland en Taiwan zijn in de periode 2010–2021 bijna verviervoudigd en bedragen inmiddels 16 miljard euro (in- en export). Van die handelsstromen bestaat 70% uit handel in de halfgeleidersector, waar ASML de belangrijkste Nederlandse speler is. Daarbij zijn er zo'n 230 Taiwanese bedrijven actief in Nederland. Dit zijn niet perse bekende namen bij het Nederlandse publiek, maar betreft veel business-to-business relaties en Europese hoofdkantoren van Taiwanese bedrijven.

Taiwan is de 21^e economie van de wereld, wat indrukwekkend genoemd mag worden gezien dat het een relatief klein eiland is (net iets kleiner dan Nederland) waarvan een groot deel van het grondgebied bestaat uit bergketens en dus beperkte bebouwbare of productiegrond heeft, en ook nog te maken heeft met regelmatig natuurgeweld als tyfoons en aardbevingen. De ruggengraat van de Taiwanese economie is de hoogwaardige industrie, met name halfgeleiders. De transitie die de economie de afgelopen decennia heeft gemaakt van laagwaardige naar hoogwaardige industrie is in grote mate te danken aan een plan met bijbehorende investeringen van en strakke uitvoering daarvan door de overheid. Naast de halfgeleidersector zijn elektronische producten, waaronder ICT middelen en PC's, alsook machine- en metaalbouw belangrijke economische sectoren. Taiwan's economie wordt gekenmerkt door een uitgebreid ecosysteem voor maakindustrieën, dat naast een aantal grote bedrijven als TSMC (chips), ACER (computers) en Giant (fietsen), goeddeels bestaat uit midden- en kleinbedrijven die in voorgenoemde sectoren vaak een belangrijke, soms zelfs onmisbare, rol spelen in internationale aanvoerketens.

Daartegenover staat een grote afhankelijkheid van de import voor zowel voedsel als energie. Taiwan kent een kleine landbouwsector en is voor 90% van haar energievoorziening afhankelijk van import uit landen uit het Midden-Oosten, Rusland, Australië, en de VS.

Opvallend is het feit dat de Taiwanese economie ook een protectionistische kant heeft, terwijl de buitenlandse economische betrekkingen juist zo belangrijk zijn voor de (geopolitieke) positie van het eiland in de regio en de wereld. Dat geldt met name voor opkomende sectoren waar de Taiwanese overheid meer lokale productiecapaciteit wil stimuleren, met het oog op diversificatie van de economische basis. Dit ter voorkoming van overmatige afhankelijkheid van de halfgeleidersector. Voorbeeld hiervan is de Taiwanese inzet op het stimuleren van een eigen productiecapaciteit voor wind-op-zee: voor buitenlandse investeerders en marine aannemers gelden in die sector stringente lokaliseringvereisten. die inmiddels hebben geleid tot een aanvraag tot *dispute settlement* door de EU bij de Wereldhandelsorganisatie richting Taiwan. In deze zaak is op 8 november 2024 een schikking getroffen.

Het politieke systeem van Taiwan is semi-presidentieel. Dat betekent dat er een president is, maar ook een premier en een kabinet. De president en volksvertegenwoordiging (Legislative Yuan) worden elke vier jaar direct verkozen. De uitvoerende macht is de Executive Yuan, geleid door de premier. De meest recente verkiezingen waren in januari 2024. Hierbij is Lai Ching-te, de leider van de Democratic Progressive Party, gekozen tot president. Het is voor het eerst dat dezelfde politieke partij drie opeenvolgende presidentsverkiezingen heeft gewonnen. Zijn partij heeft echter geen meerderheid in het parlement. De Legislative Yuan kent nu drie partijen: de Kuomintang (KMT, 54 zetels), de Democratic Progressive Party (DPP, 51 zetels) en de Taiwan People's Party (TPP, 8 zetels). Taiwan wordt

wisselend geleid door de KMT of de DPP. Het is nu voor het eerst dat de president van een andere partij is dan de grootste partij in het parlement. De DPP leidt nu een minderheidsregering.

De DPP is historisch gezien uiterst China-kritisch, benadrukt de eigen Taiwanese identiteit als verschillend van die van het vasteland en is meer uitgesproken voor autonomie van Taiwan. Hoewel de KMT niet pleit voor proactieve herintegratie met het vasteland van China op de huidige Chinese voorwaarden, is deze partij wel meer voorstander van toetreding tot China. Beide partijen bepleiten behoud van de status-quo, maar verschillen van mening hoe die status-quo vorm te geven en te handhaven. De TPP is de nieuwkomer in de Taiwanese politiek en beroept zich op een meer pragmatische houding vis à vis China. De electorale winst die de partij behaalde was vooral het resultaat van het charisma van de partijleider en voormalig burgemeester van Taipei Ko Wen-je, die een imago genoot als relatieve buitenstaander. Met acht zetels bekleedt de DPP een scharnierrol in het parlement voor het behalen van meerderheden. Tot nog toe lieert de TPP zich in het politieke debat met name met de KMT, tegen de DPP (Noot: Ko is inmiddels afgetreden als partijleider en zit in detentie op corruptiebeschuldigingen).

Politiek gezien waren er twee grote discussiepunten in Taiwan ten tijde van het werkbezoek. Een daarvan was de defensiebegroting. Deze begroting is exemplarisch voor de houding van de verschillende partijen ten opzichte van het vasteland. Moet er geïnvesteerd worden in defensie en dus de autonome veiligheidspositie van Taiwan, of wordt China daarmee juist geprovoceerd, iets wat zo veel mogelijk vermeden moet worden? Meer in algemene zin kent Taiwan een relatief klein overheidsbudget (20% van het BBP, ten opzichte van 40–50% in Nederland). Daarmee is er ruimte voor meer investeringen. De discussie gaat dan ook niet zozeer om het geld zelf, maar om het signaal wat ermee wordt afgegeven.

Daarnaast speelt er een discussie over de versterking van de positie van het parlement. Na de verkiezingen in het voorjaar van 2024 is door de twee oppositiepartijen KMT en TPP, die samen een meerderheid hebben in de Legislative Yuan, een hervormingswet aangenomen die het parlement meer controlerende mogelijkheden geeft ten opzichte van de regering en de president. Zo maakte de wet het mogelijk om de president naar het parlement te halen om vragen van parlementariërs te beantwoorden. De DPP-regering heeft de wet vervolgens tegengehouden, omdat zij van mening was dat deze ongrondwettelijk was. Deze discussie speelde tegen de achtergrond van zorgen over en later ook felle protesten tegen de groeiende Chinese invloed op de Taiwanese politiek. Op 25 oktober 2024, vlak voor het werkbezoek, heeft het Constitutioneel Hof van Taiwan de wet gedeeltelijk ongrondwettelijk verklaard, een overwinning voor de regering jegens de oppositie.

Een laatste belangrijk thema van het werkbezoek was natuurlijk de relatie tussen Taiwan en het vasteland van China. De Volksrepubliek China beschouwt de Taiwan als onvervreemdbaar deel van de Chinese staat, en hereniging van China met Taiwan als kernbelang: het zogenoemde één-China-principe. Tegelijkertijd beschouwde de Nationalistische regering van de «Republiek China», die tijdens de burgeroorlog van 1949 uitweek naar Taiwan, zich als de enige wettige regering van geheel China. Van Taiwanese zijde wordt dit standpunt tot op de dag van vandaag formeel nog steeds gehuldigd, zij het dat men in de praktijk erkent dat het claimen van effectieve soevereiniteit over het vasteland in de huidige situatie niet realistisch is.

De politieke partijen in Taiwan staan zeer verschillend tegenover de status van Taiwan vis à vis China. De KMT huldigt formeel het standpunt dat er één China is, maar dat het met het vasteland van mening verschilt over welk «China» dat dan wel moge zijn. Niettemin, door de KMTs acceptatie

van het construct van een één-en-ondeelbaar China is de partij voor China een geloofwaardiger gesprekspartner. De DPP neemt een stelligere positie in en stelt dat Taiwan een soeverein en ook de facto onafhankelijk land is. Uitspraken in deze context door voormalig president Tsai Ing-wen, en door huidige president Lai Ching-te, hebben geleid tot stevige reacties van China.

De toenemende spanningen tussen Taiwan en het vasteland van China zijn aanleiding geweest voor Taiwan om een *Whole-of-Society Defense Resilience Committee* in te stellen. Deze commissie brengt overheid en maatschappij (o.a. economische sectoren, maatschappelijk middenveld, religieuze groeperingen) samen om effectief te kunnen reageren op nationale noodsituaties of natuurrampen. De commissie houdt zich onder meer bezig met het aanleggen van strategische voorraden, het trainen van de bevolking, goede rampenbestrijdingsplannen, kritieke infrastructuur (wegen, energie, communicatie, industrie) en financiële systemen.

Programma van het werkbezoek

Zondag 27 oktober – Taipei

- Aankomst in Taiwan
- Briefing

Maandag 28 oktober – Taipei

- Rondetafelgesprek Cross Strait Relations en economische weerbaarheid
- Gesprek European Economic and Trade Office
- Lunch met Deputy Minister of Foreign Affairs
- Gesprek American Institute in Taiwan
- Diner in het kader van geopolitiek en semicon

Dinsdag 29 oktober – Taipei – Linkou – Tainan

- Rondetafelgesprek met Nederlands bedrijfsleven
- Gesprek TPP
- Lunch met National Security Council
- Bezoek ASML

Woensdag 30 oktober – Tainan

- Bezoek World Vegetable Center
- Lunch met vertegenwoordigers inheemse bevolking en VOC academici
- Bezoek Anping Old Fort (Fort Zeelandia)

Donderdag 31 oktober – Tainan – Taipei

- Transport naar Taipei, programma gecancelld vanwege Typhoon Kong-Rey

Vrijdag 1 november – Taipei

- Gesprek (Deputy) Minister of Economic Affairs
- Gesprek met President Lai Ching-te
- Gesprek Legislative Yuan
- Gesprek KMT
- Terugreis naar Nederland

Werkbezoek – dag tot dag

Zondag 27 oktober – Taipei

Op zondag 27 oktober is de delegatie aangekomen in Taiwan. Het programma begon met een briefing, waarmee de delegatie nader geïnformeerd werd over de actuele ontwikkelingen in Taiwan en de delegatie voorzien van de nodige achtergrondinformatie bij het programma van de rest van de week.

Maandag 28 oktober – Taipei

Het programma op maandag stond in het teken van geopolitieke ontwikkelingen. Allereerst sprak de delegatie met experts over de relaties met het Chinese vasteland, zowel op strategisch-militair vlak als op economische weerbaarheid. De situatie in de Straat van Taiwan is niet alleen voor China en Taiwan van belang; als hoofdroute voor scheepvaart heeft een eventuele blokkade van de Straat grote impact op de wereld economie. Mede daarom zijn ook landen als de VS, Japan, en Zuid-Korea actief in het gebied. Met name tussen de VS en Taiwan wordt samengewerkt op het gebied van veiligheid. Taiwan ziet de situatie in Oekraïne als lakmoesproef voor de opstelling van diverse actoren ten aanzien van asymmetrische conflicten, en volgt de ontwikkelingen nauwgezet. Tijdens het gesprek over economische weerbaarheid werd voornamelijk gesproken over de chipindustrie. De dominantie van Taiwan in deze sector heeft grote voordelen op veiligheidsgebied («Silicon Shield»), maar leidt ook tot sociale problemen zoals inkomensongelijkheid en druk op de energievoorziening. Het energieverbruik van de sector is groot, terwijl Taiwan nauwelijks eigen energiebronnen heeft. Dit staat op gespannen voet met de energiezekerheid van de Taiwanese bevolking. De experts benadrukten dat Taiwan zijn economie moet diversifiëren. De regering-Lai werkt aan strategische autonomie van Taiwan, maar de grote verwevenheid van de Taiwanese economie met de Chinese economie maakt dit een uitdaging.

Vervolgens bracht de delegatie een bezoek aan het European Economic and Trade Office (EETO), de vertegenwoordiging van de EU in Taipei. De delegatie werd ontvangen door dhr. Lutz Güllner, hoofd van het EETO. Tijdens de ontmoeting werd gesproken over de economische banden tussen de EU en Taiwan. De belangrijkste onderwerpen in deze relatie zijn de dreiging van een conflict in de regio en de halfgeleiderindustrie. De EU-lidstaten hebben verschillende benaderingen in hun relatie met Taiwan. De EU hanteert een pragmatische benadering ten aanzien van de relatie met Taiwan, waarbij de inhoud van de samenwerking leidend is en niet de vorm. Een formele bilaterale investeringsovereenkomst tussen de EU en Taiwan lijkt tegen die achtergrond dan ook lastig.

Daarna had de delegatie een ontmoeting met de viceminister van Buitenlandse Zaken, de heer Wu Chih-chung. Er werd gesproken over de bijzondere banden tussen Nederland en Taiwan: in 2024 werd gemarkeerd dat de eerste contacten 400 jaar geleden, in 1624, werden aangeknoopt. De samenwerking in de halfgeleiderindustrie en de bedrijven ASML en TSMC speelt een grote rol in de huidige relatie. Aanvullend is gesproken over een handels- en investeringsovereenkomst tussen de EU en Taiwan. Als grootste EU-investeerder in Taiwan ziet Taiwan een rol voor Nederland bij het tot stand komen van een Bilateral Investment Agreement tussen Taiwan en de EU. Taiwan stuurt al jaren aan op het tot stand komen van een dergelijke overeenkomst, maar de Europese Commissie acht het vooralsnog niet opportuun om de economische samenwerking op een dergelijke manier te formaliseren. Tot slot dankte de Minister de delegatie

voor de Nederlandse bijdrage aan de vrije doorvaart in internationale wateren, middels de inzet van de Zr.Ms. Tromp.

In de middag bracht de delegatie een bezoek aan het American Institute in Taiwan (AIT). Raymond Greene, directeur van het AIT, ontving de delegatie. De belangrijkste prioriteiten van AIT zijn veiligheid, weerbaarheid en interconnectiviteit. Op veiligheidsvlak werkt het AIT samen met Taiwan aan een *whole-of-society approach*, onder meer waar het gaat om cyberveiligheid, energievoorziening en voedseldistributie. Bij het diversifiëren van de toeleveringsketens zien de Amerikanen een rol voor Nederland, bijvoorbeeld op het gebied van AI en dronetechnologie. Verder is exportcontrole richting China voor de VS een punt van aandacht. Tijdens het bezoek is verder van gedachte gewisseld over de aankomende Amerikaanse verkiezingen, en wat deze betekenen voor Taiwan. De steun voor Taiwan in het Amerikaanse Congres is vrij sterk onder zowel Democraten als Republikeinen, er werd verwacht dat het huidige Amerikaanse beleid ten aanzien van Taiwan onder een nieuwe regering zal worden voortgezet.

Het programma op maandag werd afgesloten met een informeel diner met als thema halfgeleiders en geopolitiek. De delegatie werd bijgepraat over de toeleveringsketens van de chipindustrie. De covid-epidemie heeft grote invloed gehad op de chipindustrie – (beschikbaarheid van) chips worden sinds de epidemie gezien als een nationaal veiligheidsbelang, en grote economieën proberen de industrie zoveel mogelijk nationaal vorm te geven. Daarnaast was er aandacht voor de economische veiligheidsstrategie van de EU. De belangrijkste vier punten daarbij zijn de controle op overdracht van technologie, kritieke infrastructuur, tegengaan van economische dwang door middel van coalitievorming, en weerbaarheid van de toeleveringsketens.

Dinsdag 29 oktober – Taipei – Linkou – Tainan

Op dinsdag begon het programma met een rondetafelgesprek met verschillende Nederlandse bedrijven actief in Taiwan. Met hen heeft de delegatie gesproken over de kansen en uitdagingen die zij tegenkomen bij het zakendoen in Taiwan. Hierbij valt te denken aan (het voorkomen van) het betalen van dubbele belasting door bedrijven, marktomstandigheden en toegang, en voorwaarden voor verantwoord en duurzaam ondernemen. Bedrijven gaven aan dat Taiwan een uniek ecosysteem kent, met uitstekende industriële productiecapaciteiten en een goed ondernemersklimaat. Het is moeilijk zo niet onmogelijk om dezelfde faciliteiten voor dezelfde prijs ergens anders te vinden. Tegelijkertijd lopen bedrijven wel aan tegen de protectionistische en nationalistische insteek van de Taiwanese overheid, voortkomend uit de verhoudingen met China, wat onzekerheid en onduidelijkheid voor buitenlandse bedrijven op kan leveren. Ook hebben buitenlandse bedrijven met dezelfde bredere maatschappelijke uitdagingen te maken als de rest van de Taiwanese samenleving, zoals vraagstukken rondom energiezekerheid en veiligheid.

Daarna heeft de delegatie een ontmoeting gehad met de Taiwan's People's Party (TPP), waar zij heeft gesproken met prominent Parlements lid namens de TPP Huang Shan-shan, de External Affairs Commissioner van het kantoor van de Partijvoorzitter, Tom Chou en Deputy Director of Foreign Affairs, Renno Liao,.

Met de TPP-vertegenwoordigers heeft de delegatie gesproken over de recente ontwikkelingen in Taiwan en de belangrijkste uitdagingen waar het eiland voor staat. De gesprekspartners vroegen aandacht voor het feit dat Taiwan geen toegang heeft tot de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), wat tot problemen leidt voor het eiland bij grote uitbraken, zoals

SARS begin jaren 2000 en de COVID-epidemie meer recent. Zij spraken dank uit voor de inzet van de Tweede Kamer op dit gebied.

Op het gebied van handel en economie benadrukten gesprekspartners het belang van handel en investeringen voor Taiwans positie in de wereld. Lokale overheden, zoals via stedenbanden tussen Taiwanese en buitenlandse steden, en ook de private sector kunnen hierin een belangrijke rol spelen. Als goed voorbeeld werd in dit kader het Smart Cities Network genoemd, een netwerk onder de paraplu van ASEAN waarin steden (overheden, ondernemers en maatschappelijk middenveld) samenwerken aan slimme oplossingen om de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de VN te behalen. In dit kader werd ook aandacht gevraagd voor interparlementaire contacten tussen Nederland, Taiwan en andere landen. Daarbij moet Taiwan altijd open blijven staan voor buitenlandse investeringen en daarnaast investeren in de potentie van de eigen jeugd. Gesprekspartners benadrukten het belang van een goede startupeconomie en het ontwikkelen van eigen lokaal talent, bijvoorbeeld binnen de halfgeleider-industrie. Maar ook de banden met China moeten goed blijven – China is nog altijd de grootste exportmarkt voor Taiwan. Ook is van gedachten gewisseld over de uitdagingen rondom energie waar Taiwan voor staat. Met de hulp van het internationale bedrijfsleven zou Taiwan andere energiebronnen verder kunnen ontwikkelen, waaronder geothermie. Wat de TPP betreft blijft Taiwan gebruikmaken van nucleaire energie totdat andere stabiele en groene energiebronnen zijn ontwikkeld.

Aansluitend heeft de delegatie geluncht met de Secretaris-Generaal van de National Security Council, dhr. Joseph Wu. Met hem heeft de delegatie van gedachten gewisseld over de geopolitieke situatie, de relatie tussen Taiwan en China en de *whole of society* aanpak van Taiwan op het gebied van weerbaarheid. Hierbij werd dank uitgesproken voor de inzet van de Tweede Kamer op deze thema's en de inzet van een Nederlands fregat in de Straat van Taiwan in mei 2024 in het kader van een *freedom of navigation* missie. Er wordt gehoopt op duurzame betrokkenheid van Nederland bij Taiwan en de regio.

In de middag heeft de delegatie een bezoek gebracht aan het kantoor en de fabriek van ASML in Linkou. De halfgeleiderindustrie is een van de belangrijkste sectoren van de Taiwanese economie en domineert de handelsrelaties tussen Nederland en Taiwan. ASML is daarbinnen een van de belangrijkste spelers, samen met het Taiwanese TSMC (een van de grootste afnemers van ASML-machines). ASML heeft in Azië 9,500 mensen in dienst, waarvan ruim 4,500 in Taiwan. Twee van de acht fabrieken van ASML staan in Taiwan en de aanwezigheid van ASML in Taiwan is groeiende. In 2026 hoopt het bedrijf een nieuwe campus te openen om tegemoet te komen aan de groeiende vraag. Tijdens dit bezoek heeft de delegatie verder van gedachten gewisseld over de toekomst van de sector, mogelijke risico's van de geopolitieke ontwikkelingen en de inzet van ASML op het gebied van verantwoord en duurzaam ondernemen. Aansluitend aan het gesprek heeft de delegatie een rondleiding gekregen door de test- en productieruimtes.

Vanuit Linkou is de delegatie aan het einde van de middag per trein doorgereisd naar Tainan, in het zuiden van Taiwan.

Woensdag 30 oktober – Tainan

's Ochtends heeft de delegatie een bezoek gebracht aan het World Vegetable Center, een internationale organisatie gevestigd aan de rand van Tainan. Het World Vegetable Center is opgericht in 1971 door de

Aziatische Ontwikkelingsbank, Taiwan, Zuid Korea, Japan, de Filipijnen, Thailand, de Verenigde Staten en (toen nog) Zuid Vietnam als de Asian Vegetable Research and Development Center. In 2008 is de organisatie omgedoopt tot het World Vegetable Center. Nederland is op dit moment nog een belangrijke donor, vanuit het SafeVeg programma binnen de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp, maar deze financiering eindigt in november 2025.

De organisatie doet onderzoek, bouwt netwerken en geeft trainingen rondom de rol van groenten voor een gezondere levensstijl en het tegengaan van honger en armoede wereldwijd. Het beheert daarbij een van de grootste zaden/genenbanken van groenten wereldwijd en werkt samen met overheden, kennisinstellingen en de private sector wereldwijd. Zo werkt de organisatie samen met consortia van bedrijven en boeren in Azië en Afrika en beheert het inmiddels ook de grootste Afrikaanse groenten genenbank in Tanzania. Zo wordt gewerkt aan het beschermen en behouden van lokale en inheemse groenten en het tegengaan van een verlies aan biodiversiteit. Ook komen studenten van over de hele wereld naar Taiwan voor onderzoeksprojecten bij het World Vegetable Center, die zich richten op het behoud van biodiversiteit, het creëren van groenten bestand tegen klimaatverandering en het terugdringen van honger en armoede.

De delegatie heeft gesproken met de (Nederlandse) directeur van het World Vegetable Center, dhr. Marco Wopereis, net als met studenten en onderzoekers, en heeft een rondleiding gekregen door de onderzoeksfaciliteiten en de genenbank. Er werd een oproep gedaan richting de delegatie om ook na 2025 de financiering voor de World Vegetable Center vanuit Nederland voort te zetten.

Aansluitend aan het bezoek aan het World Vegetable Center heeft de delegatie een lunch en rondetafelgesprek gehad met vertegenwoordigers van de inheemse bevolking in Taiwan en wetenschappers en academici gespecialiseerd in het VOC-verleden van Taiwan.

Ongeveer 600,000 mensen, zo'n 3% van de totale bevolking van Taiwan, behoort tot een inheemse groep of stam. Van die groepen worden er 16 officieel erkend door de Taiwanese overheid, ieder met hun eigen talen, culturen en gebruiken. De inheemse bevolking woont al meer dan 6,000 jaar op het eiland en heeft taalkundige banden met de Austronesische volken, die verspreid over de Stille en Indische Oceaan wonen.

De inheemse bevolking van Taiwan loopt tegen dezelfde uitdagingen en problemen aan als veel andere inheemse groepen elders in de wereld, zoals een veelal lager inkomensniveau, meer werkloosheid en slechtere leefomstandigheden, hun talen worden met uitsterven bedreigt, hun niveau van onderwijs is vaak lager en ze hebben vaker te maken met chronische ziektes zoals diabetes en hartfalen, onder andere vanwege een slechtere toegang tot gezondheidszorg. Hoewel er in Taiwan de laatste jaren stappen zijn gezet richting betere erkenning en bescherming van inheemse groepen en hun landrechten, hebben ze ook nog altijd te maken met conflicten over landeigenaarschap en -gebruik, met name als het gaat om het delven van natuurlijke grondstoffen en grootschalige ontwikkelprojecten op inheems land.

De gesprekspartners riepen op tot beter lokaal onderwijs en meer onderzoek naar de cultuur en geschiedenis van de verschillende groepen en stammen. Historisch onderzoek kan helpen met het identificeren van inheemse claims op land, maar ook met het beschermen en promoten van inheemse talen. Zo heeft een vertaling van de bijbel door Nederlandse missionarissen uit de 17^e eeuw een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennis over en het behoud van een van de oude inheemse talen.

Met de VOC-academici heeft de delegatie gesproken over de geschiedenis van Nederland in Taiwan en de impact daarvan in het heden. De VOC was aanwezig in Taiwan, destijds Formosa genoemd, van 1624 tot ongeveer 1662. Zij waren daarmee een van de eerste van verschillende buitenlandse mogendheden aanwezig in Taiwan, na de ontdekking van het eiland door de Portugezen in de 16^e eeuw. Min of meer tegelijkertijd dat de VOC een vesting had in het zuiden van Taiwan, waren de Spanjaarden aanwezig in het noorden tot 1642, toen hun fort bij Keelung ook ingenomen werd door de Nederlanders. De periodes met de meeste impact op het hedendaagse Taiwan waren die onder Chinees (1683–1895) en Japans (1895–1945) bestuur. Op de periode van Nederlandse aanwezigheid wordt vandaag de dag redelijk positief teruggekeken. Dit komt onder meer doordat de aanwezigheid relatief beperkt was, in vergelijking met de Nederlandse aanwezigheid elders in de wereld.

Diepgravend historisch onderzoek naar deze periode is pas begonnen na het beëindigen van de krijgswet in 1978 en staat nog relatief in de kinderschoenen. De afgelopen jaren is er wel steeds meer samenwerking met jonge onderzoekers en wetenschappers in Indonesië, waar de belangstelling in de Nederlandse geschiedenis weer toe begint te nemen. Dit werd door de gesprekspartners als positief ervaren.

In de middag heeft de delegatie een bezoek gebracht aan Anping Old Fort, het voormalige Fort Zeelandia, dat in de periode 1624–1634 gebouwd is door de VOC in wat nu Tainan is (toen het stadje Anping). Hier is de delegatie rondgeleid door de academici met wie zij ook tijdens het rondetafelgesprek heeft gesproken, en heeft men meer geleerd over de Nederlandse geschiedenis in Taiwan.

Donderdag 31 oktober – Tainan – Taipei

Op donderdag was de delegatie voornemens om in de ochtend een bezoek te brengen aan TSCM in Hsinchu, als belangrijke speler in de halffeleadersector, daarna aan Delta Electronics als belangrijke investeerder in Nederland, en 's middags een rondetafelgesprek te houden over de rechten van migrant workers in Taiwan. Die dag kwam echter tyfoon Kong-Rey, de grootste sinds 1996, aan land in Taiwan. Het programma van die dag kon daardoor geen doorgang vinden, anders dan een verplaatsing in de ochtend van Tainan terug naar Taipei, waar de delegatie de rest van de dag geschild heeft voor de tyfoon.

Vrijdag 1 november – Taipei

Het programma op de laatste dag werd afgetrapt met een gesprek met de viceminister voor Economische Zaken, de heer Chern-Chyi Chen. Allereerst werd stilgestaan bij de impact van tyfoon Kong-rey. De delegatie uitte haar bewondering voor de aanpak van en reactie op een dergelijke gebeurtenis van de Taiwanese autoriteiten en maatschappij. Daarna volgde een gedachtewisseling over internationale handel. In de handelsrelatie tussen Taiwan en Nederland staan vier elementen centraal: her-industrialisatie, *tech*-leiderschap, weerbaarheid van de toeleveringsketens en handelsovereenkomsten. Op dat laatste punt uitte de viceminister zijn hoop op voortgang in de gesprekken over een mogelijke handels- en investeringsovereenkomst tussen de EU en Taiwan.

Naast handel is gesproken over energiezekerheid in Taiwan. Jaarlijks berekent het ministerie de vraag en aanbod van energie voor de komende tien jaar. Op dit moment ligt de focus op het vergroten van duurzame energie, o.a. door middel van offshore wind. Hoewel er veel hoogteverschil is in Taiwan, bieden waterkrachtcentrales geen oplossing. Door

milieubeleid en de geologie van de bergketens is het te kostbaar om op grote schaal waterkrachtcentrales aan te leggen.

Vervolgens had de delegatie een ontmoeting met president Lai Ching-te. Bij deze ontmoeting werd stilgestaan bij de goede bilaterale betrekkingen, gesterkt door samenwerking op het gebied van gedeelde waarden, de halfgeleiderindustrie, watermanagement, hightech, en hernieuwbare energie. Er werd opgemerkt dat er ruimte ligt voor versterking van de samenwerking op het gebied van digitale handel, innovatieve landbouw en cybersecurity. De president sprak zijn waardering uit voor de steun die de Tweede Kamer voor Taiwan heeft uitgesproken middels diverse moties, alsmede voor de Nederlandse bijdrage aan vrije doorvaart in de Straat van Taiwan.

In de middag volgde een bezoek aan het Taiwanese parlement, de Legislative Yuan. Aanwezig waren de Voorzitter van de LY, de heer Han Kuo-yu, de vicevoorzitter, en parlementsleden van diverse partijen. De LY is het hoogste wetgevende orgaan van Taiwan en bestaat uit 113 leden, waarvan 73 zetels verkozen op basis van een districtenstelsel, 34 zetels op proportionele basis via landelijke partij-kieslijsten en 6 zetels toegewezen aan gekozen vertegenwoordigers van de inheemse bevolking;. De Nederlandse delegatie werd opgeroepen om hun publieke steun aan Taiwan voort te zetten.

Het werkbezoek werd afgesloten met een afspraak bij de KMT. De KMT viert in 2024 haar 130-jarig bestaan. Momenteel is de KMT de grootste oppositiepartij in Taiwan. Hoewel het resultaat van de presidentiële verkiezingen in januari 2024 tegenviel voor de KMT (33,5% van de stemmen), had de partij meer succes bij de parlementsverkiezingen. Daar behaalde ze 54 van de 113 zetels, incl. twee KMT geaffilieerde onafhankelijken, waardoor ze samen met TPP (8 zetels) goed is voor een meerderheid. Ook won de KMT de verkiezing van de parlementsvoorzitter, een positie die vervuld wordt door de heer Han Kuo-yu.

De KMT neemt een meer accommoderende positie in ten aanzien van China dan de DPP: naast defensie moet ook ruimte zijn voor dialoog met China, om confrontatie te voorkomen. Op het gebied van energiebeleid zet KMT in op kernenergie. Zij zijn het oneens met het recente besluit van president Lai om kerncentrales te sluiten, omdat het de afhankelijkheid van kolen en groene energie vergroot. Een ander punt dat tijdens het gesprek bod kwam is de positie van KMT ten aanzien van de doodstraf. Een groot deel van de Taiwanese bevolking is voorstander van de doodstraf. Ook de KMT vindt dat de doodstraf, zij het zeer restrictief, in stand moet blijven voor de meest ernstige misdrijven.

Op vrijdagavond 1 november vertrok de delegatie weer naar Nederland.